

Складний хрест ієромонаха Києво-Печерської лаври Афанасія

Олена Сергій

ст. науковий співробітник науково-дослідного відділу вивчення мистецької спадщини. НЗКПЛ.

Series Byzantina. Ukrainica, 11, 2022

Серед чисельних пам'яток художнього зібрання Національного заповідника «Києво-Печерська лавра» є колекція творів мистецтва різьбленої сакральної пластики. У більшості це дерев'яні різьблені хрести XV–початку XX ст. у металевих оправах. На оправах частини пам'яток цього зібрання є вкладні написи за якими вони були атрибутовані. Одна з них – вкладний хрест ієромонаха Києво-Печерської лаври Афанасія 1698 р. (КПЛ-М-10714).

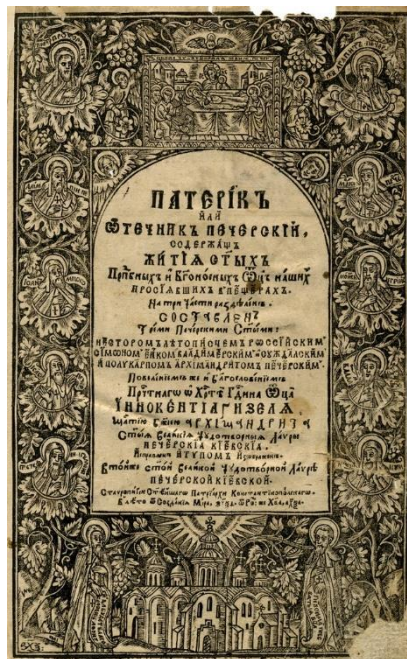

1. Хрест благословенний. Зворотній бік. Київ, 1698 р. Кипарис, наскрізне різьблення, гравіювання. Оправа: срібло, бурштин, литво, оброн, золочення. 35,5×16,5 см. КПЛ-М-10714.

Хрест благословенний, на престольний, виконаний з коштовної, дорогої для більшості українських різьбярів, деревини кипарису. Зображення на хресті виконані найскладнішою технікою сакральної пластики – наскрізним різьбленням. Техніка була запозичена українськими різьбярами у майстрів Афону – провідного, всесвітньо відомого центру мініатюрного різьблення XV–XVI ст.

Між тендітними ажурними дерев'яними пластинами хреста прокладена слюда. Поєднання у творах різьбленої сакральної мініатюри контрастних матеріалів застосовувалось українськими майстрами XVII–XVIII ст. для надання своїм виробам виразної декоративності.

На горизонтальній та вертикальній балках хреста розміщені круглі медальйони з погрудними зображеннями святих преподобних печерських. Центральні медальйони хреста відмінні від інших більшим розміром, а на кінцях горизонтальної балки – формою (овальні). Всього на хресті – двадцять медальйонів.

2. Патерик Печерський. Титульний аркуш. Гравер Ілля. Друкарня Києво-Печерської лаври, 1661 р.

Джерелом іконографії пам'ятки став титульний аркуш “Печерського Патерика” 1661 р. з ілюстраціями гравера Іллі. Так само як і на гравюрі медальйони з образами печерських святих отців послідовно з'єднані виноградним пагінцем. Обмежений простір площин хреста обумовив стриманий характер малюнку пагінця. На гравюрі біля голів преподобних зображені стрічки з їх іменами. На хресті преподобні тримають сувій в руці, однак імена зображених на стрічках

відсутні. Відносно точно можна визначити лише один образ – преподобного Миколи Святоші, єдиного зображеного не тільки з сувоєм, але й з своїм атрибутом – ключем у другій руці.

У медальйоні средохрестя лицевого боку зображена традиційна для іконографічних схем хрестів композиція Розп'яття, на зворотному – так само як й на книжковій гравюрі Іллі, – преподобні Антоній та Феодосій Печерські з Успенським собором Києво-Печерської лаври між ними. Невеликий розмір медальйону дозволив виконати лише центральну частину західного фасаду собору. На жаль, зображення пошкоджене – відсутня верхня його частина з куполом.

Вироби українських різьбярів XVII–XVIII ст. мають свій, особливий мистецький характер, що дозволяє впізнати їх серед подібних виробів інших художніх осередків. Одним таким прикладом є благословенний хрест ієромонаха Афанасія. В колекції Заповідника є ще два благословенних хреста – 1694 р. (КПЛ-М-1097) й 1702 р. (КПЛ-М-8761) з ім'ям ієромонаха Афанасія у вкладних написах. У написах на цих хрестах вказано прізвище ієрм. Афанасія – Миславський. Враховуючи близькість за роками всіх трьох вкладів ченця Києво-Печерської лаври Афанасія можна припустити, що хрест 1698 р. також є вкладом до Святої Печерської обителі ієромонаха Афанасія Миславського.

Афанасій Миславський навчався у Києво-Могилянській академії (1673–1684), деякий час був викладачем і префектом Академії. Помер у 1714 р. в сані архімандрита Києво-Печерської лаври.